

עולה

גלין
מק'

רעיון לפרויקט חנוכה ע"י פינחס פרקש
pinchasf@gmail.com

הגירוש היהודי מ..מצרים

א. האוכל והרכוש

וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארותם צרורות בשמלותם על שכמם. ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלו וינצלו את מצרים.

מהו "טרם יחמץ"? 1

"טרם יחמץ" – המצריים לא הניחום לשהות כדי חימוץ.

מהו "משארותם"? 1

"משארותם" – שירי מצה ומרור.

מהו "על שכמם"? 1

"על שכמם" – אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם, מחבבים היו את המצווה.

רש"י

מהו "משארותם"? 2

"משארותם" – כלי עץ, כי חמוריהם היו טעונים בגדים שישאלו ממצרים.

ראב"ע

מהו "משארותם"? 3

"משארותם" – הוא הכלי שנותנים בו הבצק.

רשב"ם

מהו "טרם יחמץ"? 2

"טרם יחמץ" – משמע שרצו להחמיץ רק שלא הספיק השעה, מכאן משמע שבמצרים לא נהג איסור חמץ רק יום אחד, היינו יום ארבעה עשר והלילה שלאחריו וזה משני טעמים:

1. קודם מתן תורה היה הלילה הולך אחר היום.

2. בקדשים הלילה הולך אחר היום.

נרמז בזה שלא שלטה בהם יצר הרע להחטיאם בדרך, שזה נמשל במשל החמצת העיסה.

מהו "משארותם"? 4

"משארותם" – שמו העוגות בכליהם על שכמם נגד השמש ונאפה מחום השמש שהיה בוער ביום ההוא. לא שמוהו על הבהמות משום חיבוב מצווה או על הבהמות שהיו טעונות כלי כסף וכלי זהב.

מלבי"ם

מהו "טרם יחמץ"? 3

"טרם יחמץ" – לר' יוסי הגלילי שאמר שלא הוזהרו אז על אכילת חמץ אלא אותו יום מתפרש כמשמעו שאף על גב שהיו רשאים לאפות חמץ לאכול למחר, אבל לא הספיק העת. ולחכמים שסוברים שהיו אסורים בחמץ כל שבעה, הכי פירושו שראוי היה לאפות במצרים מצות אבל לא הספיק העת. על כן נשא העם הבצק ואם היה מחמיץ היו שורפים.

כל כך הכריחו אותם חיל מצרים שלא יתעכבו עד שלא הניחום לאפות שם, אלא קיפלו הבצק כדי לצאת תכף ומיד בבוקר.

מהו "משארותם"? 5
"משארותם צרורות" – מה שנשתייר מאכילת מצת הלילה צררו בשמלותם כדי שיהיה מוכן ליציאתם בבוקר.
הנצי"ב

מהו "כדבר משה"? 1
"כדבר משה" – שאמר להם במצרים "וישאלו איש מאת רעהו".
מהו "ושמלות"?
"ושמלות" – אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב.
רש"י

מהו "ובני ישראל"? 1
"ובני ישראל" – כל אחד שאל כפי מעלתו, כי הנה במעשה המשכן הנשיאים לבדם הביאו האבנים היקרות והבושם והשמן.
ראב"ע

מהו "כדבר משה"? 2
"עשו כדבר משה" – לא להנאת ממון אלא למצוות נביא.
לצד כי מעשה זה הוא מעשה בלתי הגון לגנוב דעת גוי גם לגזול ממנו, ואיך יצדיקו ישראל לאמור להם לעבור עברה, לזה אמר "על פי משה" אשר הובחן לנביא ובפרט זה יאמנו דבריו.
אור החיים

מהו "ובני ישראל"? 2
"ובני ישראל עשו כדבר משה" – יש הבדל בין שם עם ובין שם בני ישראל, שבני ישראל הם הגדולים ועם הם ההמונים. שהעם העניים לא ערב ליבם ללכת לשאול מאת המצרי, רק בני ישראל שהם העשירים שהיו בטוחים אצלם והיו להם בתים ושדות שנשארו למשכון, הם הלכו לשאול. אבל ה' "נתן את חן העם" העניים בעיני מצרים עש שהשאילו אותם.
מלבי"ם

מהו "וישאלו"?
"וישאלו" – יותר טוב היה שלא היו שואלים והיו מודיעים לכל מצרים דבר פרעה להוציאם לחירות. ובלא סברא לא היו מסרבים מצרים על זה באותה שעה שנפל פחד ה' עליהם ואמרו "כולנו מתים". אבל אחרי שמלאו דבר משה ושאלו מוכרחים היו להכחיש להם. וזה גרם שרדפו מצרים אחריהם בעת שנודעו כי ברח העם ולא כמו שהבטיחו לשוב. על פי זה לא היתה גאולה שלימה מאנשי מצרים עד קריעת ים סוף.

הנצי"ב
מהו "וישאלום"? 1
"וישאלום" – אף מה שלא היו שואלים מהם, היו נותנים להם, אתה אומר אחד, טול שנים ולך.

מהו "וינצלו"? 1
"וינצלו" – ורוקנו.
רש"י

מהו "נתן את חן העם"?
"נתן את חן העם" – לתת להם במתנה.

מהו "וישאלום"? 2
"וישאלום" – מצרים לישראל. ישראל היו השואלים ומצרים המשאלים. השלימו שאילתם ומתנה היתה.
מהו "וינצלו"? 2
"וינצלו את מצרים" – עדיים, טוב מלבושיהם שאלו ונתנו על בניהם ועל בנותיהם
רשב"ם

מהו "וינצלו"? 3
"וינצלו את מצרים" – בגמטריא עשאוה כמצודה שאין בה דגן.
בעל הטורים

מהו "וישאלום וינצלו"?.

"וישאלום וינצלו" – לצד שנתן ה' חן העם בעיני המצריים ובוזה היו המצריים משאילים אותם בעל כורחם. ומחמת זה הצדיקו הדברים כי אין כוונתם ללכת בהחלט, שאם כן היו מבקשים הם לקחת מהם להרוויח יותר ובוזה ינצלו את מצרים. והנה המשכיל על דבר יראה כי פועל אדם ישלם לו, כי לצד שישראל חבבו דבר היציאה ולא חששו להנאת ממון, הוא הדבר והיא הסיבה שהפליאו להרוויח וזכותם עומדת להם.

אור החיים

מהו "וינצלו"? 4

"וינצלו את מצרים" – כה עלה ערכם של ישראל בעיני המצרים במשך שלושת ימי החושך, בהם הוכיחו את יושרם ונדיבות ליבם עד שנתנו להם המצרים אף יותר משנתבקשו, כפו עליהם את מתנותיהם והתנצלו מכל מחמדיהם.

רש"ר הירש

העם היהודי ביציאתו ממצרים נוטל איתו "בצק טרם יחמץ",

* כי לא הניחום לשהות כדי חימוץ. – רש"י

* רצו להחמיץ ולא הספיקה השעה. – מלבי"ם

* היו רשאים לאפות חמץ, אבל לא הספיק העת. היה ראוי לאפות מצות ולא הספיקו. – הנצי"ב

וכן נטלו את "משארותם צרורות בשמלותם",

* שיירי מצה ומרור. – רש"י

* כלי עץ. – ראב"ע

* כלי שנותנים בו את הבצק. – רשב"ם

* מה שנשתייר מאכילת מצת הלילה. – הנצי"ב

וכל זאת "על שכמם",

* שמחבבין את המצוות היו. – רש"י

* איסור חמץ במצרים היה נוהג רק יום אחד. – מלבי"ם

* לא שלטה בישראל יצר הרע, שזה נמשל מחמץ. – מלבי"ם

בהכנות ליציאה עשו בני ישראל כמו שצוה אותם משה,

* שאמר להם במצרים. – רש"י

* כל אחד שאל לפי מעלתו. – ראב"ע

* לא להנאת ממון אלא למצוות נביא. – אור החיים

* העשירים הלכו ושאלו כי היו בטוחים אצלם. העניים קבלו כי היה זה "חן העם" שנתן הקב"ה. – מלבי"ם

העם שאל מהמצרים "כלי כסף כלי זהב ושמלות", השמלות היו חשובות יותר מן הכסף והזהב. – רש"י

* לקחו מהמצרים למרות שזהו מעשה שלא יעשה, משום שמשא ציוה והובחן לנביא. – אור החיים

* אחרי שמלאו דבר משה ושאלו, היו מוכרחים להכחיש למצרים. ובגלל ששאלו לא היתה גאולה שלמה מהמצרים עד

קריעת ים סוף. – הנצי"ב

המצרים השאלו ליהודים,

* אף מה שלא היו שואלים מהם, היו נותנים להם. – רש"י

* השלימו שאילתם ומתנה היתה. – רשב"ם

* השאלו בעל כורחם. – אור החיים

* נתנו יותר משנתבקשו, כפו עליהם את מתנותיהם. רש"ר הירש

ובני ישראל ניצלו את מצרים,

* רוקנו. – רש"י

* טוב מלבושיהם. – רשב"ם

* עשאוה כמצודה שאין בה דגן. – בעל הטורים

* התנצלו את מחמדיהם. – רש"ר הירש

* ישראל חבבו דבר היציאה ולא חששו להנאת ממון, וזוהי הסיבה שהפליאו להרוויח. – אור החיים

ב. העם היוצאים

ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף. וגם ערב רב עלה איתם וצאן ובקר ומקנה כבד מאוד.

מהו "מרעמסס סוכותה"? 1

"מרעמסס סוכותה" – ק"ך מיל היו ובאו שם לפי שעה, שנאמר "ואשא אתכם על כנפי נשרים".

מהו "הגברים"? 1

"הגברים" – מבן עשרים שנה ומעלה.

רש"י

מהו "הגברים"? 2

"הגברים" – ואין צורך להזכיר הנשים, כי הם כמו הם או יותר.

מהו "לבד מטף"? 1

"לבד מטף" – שהוא פחות מעשרים שנה.

ראב"ע

מהו "מרעמסס סוכותה"? 2

"מרעמסס סוכותה" – מרעמסס יצאו מעורבים ולא היה שעה לעשות סדרים ולעמוד על המספר שהרי יצאו בחפזן של עצמם בבוקר, אבל בסוכות עמדו על המנין ונמצאו שש מאות אלף.

מהו "לבד מטף"? 2

"לבד מטף" – בכלל טף המה הזקנים והנשים והילדים, וטף לשון טפל.

הנצי"ב

מהו "ערב רב"? 1

"ערב רב" – תערובת אומות של גרים.

רש"י

מהו "ערב רב"? 2

"ערב רב" – מאנשי מצרים שהתערבו עמהם, והם האספסוף שנאספו עליהם.

ראב"ע

מהו "וצאן ובקר"?

"וצאן ובקר" – של ערב רב שעלו עמם לגור בתוכם עם כל קנינם.

ספורנו

מהו "ערב רב"? 3

"ערב רב" – לשון תערובת.

רשב"ם

בני ישראל נוסעים "מרעמסס סוכותה",

* ק"כ מיל ובאו שם לפי שעה. – רש"י

* מרעמסס יצאו מעורבים, ורק בסוכות עמדו על המנין. – הנצי"ב

"הגברים",

* מבן עשרים ומעלה. – רש"י

* אין צורך להזכיר את הנשים. – ראב"ע

"טף",

* פחות מבן עשרים. – ראב"ע

* לשון טפל – זקנים נשים וילדים. – הנצי"ב

וגם "ערב רב",

* תערובת אומות של גרים. – רש"י

* מאנשי מצרים שהתערבו עמהם. – ראב"ע

* לשון תערובת. – רשב"ם

ג. הכנת האוכל הראשון במדבר

ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם.

מהו "עוגות מצות"?

"עוגות מצות" – חררה של מצה, בצק שלא החמיץ קרוי מצה.

מהו "וגם צדה לא עשו להם"? 1

"וגם צדה לא עשו להם" – לדרך, מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה, אלא האמינו והלכנו.

רש"י

מהו "כי לא חמץ"? 1

"כי לא חמץ" – כי לא התחמץ, מפני קוצר הזמן שהיה משעת נסעם מרעמסס שהיא בארץ מצרים עד שהגיעו לסוכות שהיא חוץ לגבולם. כי אמנם בהיותם בסוכות חוץ לגבול מצרים נגלו עליהם עמודי הענן והאש, וה' הולך לפניהם. ספורנו

מהו "עוגות"? 2

"עוגות" – כי אין לחם אלא האפוי בתנור.

מהו "כי לא חמץ"? 2

"כי לא חמץ" – כי לא החמיץ.

מהו "וגם צידה"? 2

"וגם צידה" – לדרך לא עשו. ולכך הוצרכו להתלונן ללחם ולמים.

רשב"ם

מהו "מצות כי לא חמץ"? 2

"מצות כי לא חמץ" – הטעם שאפיהו מצות כי לא הותר להם לאכול חמץ, לזה מהרו לאפותו מצה. והגם ששהה מעת לישנה עד עת אפיה זמן מה, אולי כי היו מתעמלים בו. ולזה אמר הכתוב "משארותם צרורות בשמלותם על שכמם". וכי לא היה להם מקום לשאת אותם שהוצרכו לתתם על שכמם, אלא כדי שיתעמלו בהם, וכל זמן שמתעמלים בעיסה אינה מתאמצת, נוסף על שלא נתנו בו שאור לחמץ. ונתן הכתוב טעם לכי לא חמץ כי גורשו ממצרים.

אור החיים

מהו "ויאפו את הבצק"? 2

"ויאפו את הבצק" – שאפו אותו מצות מפני המצווה שנצטוו "שאור לא ימצא בבתיכם כי כל אוכל מחמץ ונכרתה" ואמר כי גורשו ממצרים לומר שאפו אותו בדרך בעבור "כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" לאפות אותו בעיר ולשאת אותו אפוי מצות, ועל כן נשאו אותו בצק "ומשארותם צרורות בשמלותם על שכמם" ומהרו ואפו אותו טרם יחמץ בדרך או בסוכות, כשבאו שם לשעה קלה. רמב"ן

מהו "כי לא חמץ"? 3

"כי לא חמץ" – ובאשר לא היו להם בסוכות תנורים ואפו על השמש לא היה אפשר לאפות עיסת חמץ כי אם מצות.

מהו "ולא יכלו להתמהמה"? 3

"ולא יכלו להתמהמה" – שגם המה מצד עצמם לא יכלו להתמהמה וזהו חפזן דישאל שהיה בבוקר ואז לא היה חפזן למצרים, אלא ישראל נחפזו שיראו שלא נודע למצרים שאין דעתם לחזור.

מהו "וגם צדה לא עשו להם"? 2

"וגם צדה לא עשו להם" – לא קנו מן השוק. אף על גב שכסבורים היו שילכו דרך ארץ פלישתים ולא במדבר הגדול, מכל מקום היה להם להכין צדה על איזה ימים עד בואם לישוב. אבל לא הכינו מאומה והיה זה כדי שייבינו מצרים שהולכים במדבר ולשוב מיד.

הנצי"ב

מהו "כי לא חמץ"? 4

"כי לא חמץ" – מהירות גירושם, חזקת תנועתם הבלתי פוסקת מני אז, מנעה את חימוץ העיסה בדרך. "גורשו ממצרים וגם צידה לא עשו להם" – עובדה זו שגורשו בלחץ עד שלא יכלו להכין לחם די צרכם וברגע המכריע היתה יציאתם אפוא כפויה. עובדה זו היא המטביעה חותם אלוקי צרופ על יציאתם, והפכת מצוות חמץ ומצה לסמל בעל משמעות כה רחבה. ללא מזכרת זו היו צאצאיהם רואים ביציאת מצרים רק נצחון שנחלו אבותיהם בקומם על צריהם, מאורע אנושי, שהרבה כמותו בהסטוריה. הרי זה עתה שמענו כי היו אלה שישים ריבוא אנשי חיל. גאולתם של אלה לא היתה נחשבת לנס, אדרבא, נס היה

שהללו סבלו זמן כה רב לחץ בלתי אנושי כזה. אלא כאן באה המצוה ומספרת לנו כיצד גורשו אבותינו ממצרים, כיצד נרדפו, נרדפו עד שלא הספיקו להכין את לחמם כראוי. ברצון היו משתהים אלא שלא יכלו, לא היה זה בכוחם, המצרים לא הניחום, עוד בשעת היציאה היו אפוא בידי נוגשיהם כמלפנים. ועל שניהם כעל אם ובנה, בעת תחיל היה ה' שליט ומצווה.

רש"ר הירש

העם הכין "עוגות מצות"

* חררה של מצה. – רש"י

* אין לחם אלא האפוי בתנור. – רשב"ם

* אפו אותו מצות מפני המצווה. – רמב"ן

* אפו מצות כי לא היו להם תנורים. – הנצי"ב

"כי לא חמץ",

* כי לא התחמץ. – ספורנו

* כי לא החמץ. – רשב"ם

* שאפוהו מצות כי לא הותר להם חמץ. – אור החיים

* מהירות גירושם מנעה את חימוץ המצה. – רש"ר הירש

"וגם צידה לא עשו להם",

* האמינו והלכו. – רש"י

* לא עשו ולכך הוצרכו להתלונן ללחם ומים. – רשב"ם

* לא קנו מן השוק כדי שהמצרים לא יבינו. – הנצי"ב

יציאתם אפוא כפויה, עובדה זו היא המטביעה חותם אלוהי צרוף על יציאתם, והופכת מצוות חמץ ומצה לסמל בעל משמעות כה רחבה. ללא מזכרת זו היו צאצאיהם רואים ביציאת מצרים רק נצחון שנחלו אבותיהם בקומם על צריהם, מאורע אנושי, שהרבה כמותו בהסטוריה.

המצוה ומספרת לנו כיצד גורשו אבותינו ממצרים, כיצד נרדפו, נרדפו עד שלא הספיקו להכין את לחמם כראוי. ברצון היו משתהים אלא שלא יכלו, לא היה זה בכוחם, המצרים לא הניחום, עוד בשעת היציאה היו אפוא בידי נוגשיהם כמלפנים. – רש"ר הירש

ד. סיכום עבודת מצרים

ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלושים שנה וארבע מאות שנה. ויהי מקץ שלושים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים.

מהו "אשר ישבו במצרים"?

"אשר ישבו במצרים" – אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם.

כיצד מסתדר חשבון השנים? 1

"שלושים שנה וארבע מאות שנה" – בין הכל, משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה. משהיה לו זרע לאברהם נתקיים "כי גר יהיה זרעך". ושלושים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה, צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה, לא תמצאם כל כך. ועל כורחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים, והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם. הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים והזקקת לומר על כורחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות. לפיכך אתה צריך לומר "כי גר יהיה זרעך" – משהיה לו זרע, וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך.

רש"י

כיצד מסתדר חשבון השנים? 2

"אשר ישבו במצרים ת"ל שנה" – תשלום ת"ל שנה מיום שהוציא את אברהם אבינו מאור כשדים להכניסו בברית בין הבתרים.

ספורנו

כיצד מסתדר חשבון השנים? 3

"ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים" – עד סוף שלושים שנה וארבע מאות שנה משנאמר לאברהם בין הבתרים, כי בן שבעים שנה היה אברהם אבינו כשנדבר עמו בין הבתרים. **והארבע מאות של "גר יהיה זרעך" התחילו מיצחק.** רשב"ם

כיצד מסתדר חשבון השנים? 4

"ומושב בני ישראל" – חשבונות רבים יש במקרא לא ידענו למי הם סמוכים. וכאשר חפשנו שנות שבא ישראל במצרים בימי יוסף ואחיו הנה לא יגיעו מספר ימי הכתוב, כי אין ספק כי קהת מיורדי מצרים היה. ונחשוב כי הוליד עמרם בנו בסוף ימיו, גם עמרם הוליד משה בסוף ימיו. והנה מספר חייהם מאתיים ושבעים שנה. ומשה בן שמונים שנה בצאת ישראל ממצרים, והנה הכל שלוש מאות וחמישים שנה. הנה חסרו לנו שמונים. והזקנים הוסיפו אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות כי "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" אינו דבק עם "ועינו" רק עם "יהיה זרעך". ואחר שמצאנו כתוב שה' אמר לאברהם בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה" ידענו כי חשבון מושב בני ישראל תלוי בקץ אברהם. והוצרך בעל סדר עולם לומר כי אחר שבא אברהם לארץ כנען שב לחרן. והוצרכו המפרשים לומר כי נבואת "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים" איננה דבקה עם הפרשה הנזכרת, אבל אחר זה נאמרה ואין צורך לכל זה. **רק חשבון ארבע מאות שנה הוא מיום שנולד יצחק. ואלה השלושים שנה הנוספים, מספרם מיום שיצא אברהם מארץ מולדתו מאור כשדים ובא עם אביו אל חרן. ואברהם ישב עם אביו בחרן חמש שנים ובא אל ארץ כנען והוא בן חמש ושבעים שנה, ולא שב אל חרן. והנה כאשר נולד יצחק תמו שלושים שנה שיצא אברהם מארצו, כי הוא העיקר, כי לו נתנה ארץ הכנעני.**

והנה פירוש "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים" שהיו גרים שם, גם אבותינו היו גרים.

"שלושים שנה וארבע מאות שנה" – מיום שיצא אברהם אביהם מארץ מולדתו.

ראב"ע

כיצד מסתדר חשבון השנים? 5

"ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלושים שנה וארבע מאות שנה" – דעת רש"י שהוא גם דעת רבותינו אינו מתוקן כל צורכו. שהרי כתוב "ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" ומעמד בין הבתרים היה אחר כך ימים רבים. אבל נצטרך לתרץ העניין כמו ששנו בסדר עולם. **אברהם אבינו היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה, חזר לחרן ועשה שם חמש שנים.** ויהיה עניין הכתוב לומר כי בצאתו מחרן ארץ מולדתו שלא חזר וראה עוד בבית אביו היה בן שבעים וחמש שנה

ודעתי בדרך הפשט כי ה' אמר לאברהם "ידוע תדע" כי טרם תתי לך הארץ הזאת "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ימים רבים ארבע מאות שנה. ולא חשש להודיע השלושים, כי אמר לו עוד "ודור רבעי ישובו הנה", להודיעו שלא ישובו מיד בסוף ארבע מאות עד הדור הרביעי שיהיה שלם עוון האמורי, ירמוז לשלושים שנה הללו. כי עמדם במדבר ארבעים שנה לא מפני עוון האמורי שלא נשלם.

ויהיה שיעור הכתוב שישבו שם למלאות להם כי כן בארץ לא להם. הודיענו הכתוב כי עתה בצאתם נשלמה הגלות הנגזרת עליהם והוציאם מעבדות לחירות, לא שיוציאם ממצרים ויהיו עוד גרים בארץ לא להם. ובעבור שכבר הזכיר העניין הזה והודיע בו, לא הוצרך בו להאריך. כי לא בא הכתוב הזה רק להודיע השלושים שנה שנוספו עליהם. ולכך אמר דרך קצרה שהשלימו במצרים ארבע מאות שנה הנאמרים לאברהם אביהם וידועים להם, ועוד שלושים שנה יצאו מארץ מצרים לחירות עולם.

רמב"ן

מהו "ומושב"? 1

"ומושב" – שם מושב לא בא בשום מקום על זמן, רק על המקום ששם יושב. למד כי ארץ גושן נתיישבה בעת ברית בין הבתרים, שמאז הוכן להיות ישוב בני ישראל. ואחר חמש שנים לישיבתה עבר אברהם ממצרים ונתנה לו לשבת שם עם צאנו. ועל כן נתיישב יעקב בארץ גושן שהיה מיוחד לאבותיו. וכשיצאו ישראל ממצרים נחרבה ומאז בטלה מן הישוב. וישראל חשבו חשבון שלהם מעת ברית בין הבתרים ואנשי גושן חשבו חשבון שלהם גם כן מעת ההיא שאז נתיישבה.

לדעת פרקי דרבי אליעזר חשבו החשבון מיום שנולד מנשה ואפרים שהיה חמש שנים קודם שבא יעקב, ומאז ישבו ג' נפשות במצרים רט"ו שנה. ויען שהם שעבדו במ ביום ובלילה שלא הניחום ללכת לבתיהם בלילה, כפלו את החשבון.

ולִי נראה עוד כפי שכתב בזוהר שצבאות ה' השלימו החשבון, כי צבא מעלה היו עמהם בגלות ונשתתפו בצרתם. ולכן חשבו החשבון משנה ונעשה ת"ל שנים.

מלבי"ם

מהו "ומושב"? 2

"ומושב" – שמאז יצא אברהם אבינו מאור כשדים היה זה הערה מאת ה' שמצא לבבו נאמן להוציא ממנו אומה הנבחרת שיהיו נקראים בני ישראל. ועלה אז במחשבה שקודם שיהיו נבחרים במתן תורה יבואו בגלות במצרים ואז באו צבאות ה' המה מלאכי מעלה להגדיל ולרומם מלוכת מצרים כדי שיהיה בזה מושב יפה לבני ישראל אחר כך.

הנצי"ב

מהו "ומושב"? 3

"ומושב" - מושב בשום מקום אין פירושו זמן, משך המגורים או הישיבה, אלא בכל מקום הוראתו – מקום מגורים, מקום ישיבה. גירושם בעודם נושאים על שכמם את בצקם בטרם יחמץ. ברגע יחיד זה באו עוד במרוכז העבדות והגרות והעינוי של ישיבתם בעוצמה בלתי נחלשת. ועתה הוא אומר, גרות זו שצינינה את ישיבתם במצרים והולידה את כל הזוועות הללו נמשכה בעצם זה ארבע מאות ושלושים שנה. זמן כה רב שהה ישראל עלי אדמות פגר, ללא זכות למולדת. גורלו זה תחילתו למן הרגע בו נתבשר אברהם אביהם גם הוא על אדמת נכר, על גזרת גרות שעתידיה להמשך מאות בשנים. ארבע מאות שנה עברו מאז נולד יצחק, זרע אברהם הראשון. ארבע מאות ושלושים שנה עברו מאז דברי "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך". מאתיים שנה עברו מזמן בואו של יעקב למצרים.

רש"ר הירש

מהו "ויהי מקץ"? 1

"ויהי מקץ שלושים שנה... בעצם היום הזה" מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין. בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו, בט"ו בניסן נולד יצחק. ובט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים. רש"י

מהו "ויהי מקץ"? 2

"ויהי מקץ שלושים שנה" – להודיע כי בעבור צעקתם אל ה' לא יצאו, עד שהגיע הקץ שנגזר עליהם. ראב"ע

מהו "ויהי מקץ"? 3

"ויהי מקץ שלושים שנה" – של ברית בין הבתרים, וארבע מאות שנה של לידת יצחק. ומכל מקום במצרים לא ישבו אלא מאתיים ועשר של סוף ד' מאות ושלושים. רשב"ם

מהו "ויהי מקץ"? 4

"ויהי מקץ שלושים שנה" – ולא אמר הכתוב מה היה. ואם נתכוון על היציאה הרי חזר ואמר פעם ב' "ויהי בעצם". עוד צריך לדעת מה צער ירמוז בתיבת "ויהי". ואולי כי יגיד הכתוב צער של עכובם עד הקץ ולא היה בהם זכות לצאת קודם הקץ. או לרמוז כי הצער שהיה לישראל במספר המוזכר למעלה, לא כל הזמן שהוא אלא מקץ.

מהו "ויהי בעצם"? 1

"ויהי בעצם" – רמז הצער של יציאת היוצאים עמהם, שמהם סבבו הרעות. או לרמוז כי לא חדלו המכות והצרות ממצרים גם בעצם היום הזה.

אור החיים

מדוע נתווספו שלושים שנה?

"שלושים שנה וארבע מאות שנה" – המהרי"א פירש שנתווספו להם שלושים שנה בחטאם, כי היו ישראל במצרים רעים וחטאים.

ולִי נראה להוסיף ולומר שתוספת זמן זה בא להם לפי שרבים המה עמי הארץ אשר לא רצו לצאת כלל ממצרים, שהרי בעבור זה מתו ארבע חלקים בשלושת ימי אפילה. וראיה לזה מהא שנאמר "ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים" כל אריכות זה למה לי, כי לא היה לו לומר "ומושב בני ישראל בארץ מצרים ת"ל שנה" אלא שרצה לומר שהקב"ה אמר לאברהם "כי גר יהיה זרעך" – גרים ולא תושבים.

והמה לשואה יבקשו להיות תושבים בארץ ולא לצאת משם. זהו שנאמר "אשר ישבו במצרים" רצה לומר אותן בני ישראל אשר ישבו להם ישיבה של קבע כתושבים בארץ מצרים המה גרמו אל מספר ת"ל שנה, כי בעבורם נתארך הקץ עד שלבסוף נתרצו לצאת חלק חמישי לפחות. ויובן מזה שלא היתה ישיבתם שם ת"ל שנה, אלא ישיבתם שמה כתושבים גרם מספר ת"ל.

כלי יקר

מהו "ביום הזה"?

"ויהי בעצם היום הזה" – הטעם מה שהיה הגאולה ביום הזה שהוא חצי מן החשבון הוא מפני "כי צבאו צבאות ה'" שהם צבא מעלה.

מהו "צבאות" 1?

"צבאות" – הן המה המלאכים שהיו שייכים לאותה הכנה של מושב בני ישראל ועתה יצאו ובטל כל הסדרים.

הנצי"ב

מהו "צבאות" 2?

"צבאות" – ישראל מהווה גיוון של שבטים נבדלים באופיים הנקהלים אל ריבונם ומנהיגם, שבט שבט ויחודו.

רש"ר הירש

כיצד מתיישב החשבון של ארבע מאות ושלושים שנה?

דעת	ארבע מאות שנה	שלושים שנה
רש"י	משנולד יצחק	מברית בין הבתרים עד הולדת יצחק
ספורנו	מיום שיצא אברהם מאור כשדים לברית בין הבתרים	
רשב"ם	מברית בין הבתרים	
ראב"ע	מיום שנולד יצחק	מיציאת אברהם מאור כשדים עד לידת יצחק
רמב"ן	מאז "גר יהיה זרעך"	"דור רביעי ישבו הנה" זה שלושים שנה. (שהיו רעים וחטאים, ורק תפילתם גרמה שלא תתארך יותר הגלות)
פרקי דרבי אליעזר	החשבון מתחיל מיום שנולד מנשה ואפרים, ומכיון שעבדו ביום ובלילה כפלו החשבון	
הזוהר	צבאות מעלה השלימו החשבון, שהיו עמהם בגלות ונשתתפו בצערם	
כלי יקר		בשם המהרי"א – נתווספו שלושים שנה כהיו ישראל במצרים רעים וחטאים
כלי יקר		רבים לא רצו לצאת

* ביציאתם נגמרה הגרות של עם ישראל. – רמב"ן

* הקב"ה אמר "גרים" והם רצו להיות תושבים ולא לצאת – זהו חטאם. – כלי יקר
"ומושב"

* ארץ גושן נתייבשה בברית בין הבתרים, אברהם היה במצרים שם. וכשיצאו ממצרים נחרבה ובטלה מן הישוב. – מלבי"ם

* צבאות מלאכי מעלה באו להגדיל ולרומם מלכות מצרים כדי שיהיה בזה מושב יפה לבני ישראל אחר כך. – הנצי"ב

* משך הזמן = משך המגורים או הישיבה. – רש"ר הירש

"מקץ",

* כשהגיע הקץ לא עכבן הכתוב כהרף עין. – רש"י

* יצאו רק כשהגיע הקץ ולא בגלל צעקתם. – ראב"ע

* ארבע מאות של לידת יצחק ושלושים של ברית בין הבתרים. – רשב"ם

* לא היה להם זכות לצאת קודם הקץ. – אור החיים

"ויהי בעצם",

* רמז על הצער של היוצאים עמהם. לא חדלו הצרות ממצרים עד עצם היום הזה. – אור החיים

"צבאות",

* מלאכים. – הנצי"ב

* ישראל בגונו. – רש"ר הירש

ה. הזכרון לדורות

ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שימורים לכל בני ישראל לדורותם.

מהו "ליל שימורים" 1?

"ליל שימורים" – שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים.
"הוא הלילה הזה לה" – הוא הלילה שאמר לאברהם, בלילה הזה אני גואל את בניך.
"שימורים לכל בני ישראל לדורותם" – משומר ובא מן המזיקים.
רש"י

מהו "ליל שימורים"? 2

"ליל שימורים הוא לה' להוציאם" – שהיה מצפה להוציאם, כי לא עינה מליבו, אבל לא מצא את ישראל מוכנים וראויים לגאולה עד אותו הלילה, ואותה היה משמר ומצפה כי חפץ חסד הוא, כאמרם שהקב"ה מחשב את הקץ.
"הוא הלילה הזה לה' שימורים" – וכמו שהיה משמר ומצפה לגאולת ישראל כל ימי גלותם במצרים, כן הוא משמר ומצפה לגאולת ישראל העתידה.
"לדורותם" – בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל.

ספורנו

מהו "ליל שימורים"? 3

"ליל שימורים הוא לה" – מימות אביהם היה הקב"ה מצפה לזה הלילה, להוציא את בני ישראל ממצרים כמו שהבטיחם. ולישראל הוא ליל שימורים לדורותם – לכל דורותם. שמצפים לזה הלילה לחוג בו חג הפסח ומשפטיו.
"שימורים" – לשון המתנה.
רשב"ם

מהו "ליל שימורים"? 4

"ליל שימורים הוא לה" – על דרך הפשט בעבור שהזכיר ליל שימורים הוא לה' ובסוף שימורים לכל בני ישראל לדורותם, נראה כי הטעם בעבור שה' שמרם. ולא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף. ציוה שיהיה זה הלילה שימורים לכל בני ישראל לדורותם והטעם אכילת הפסח על משפטו ומצות ומרורים בלילה הזה. ויש מפרשים אותו כטעם שומרי החומות שלא ישנו רק יודו ויספרו גבורות ה' בצאתם ממצרים.
ראב"ע

מהו "ליל שימורים"? 5

"ליל שימורים" – יכון הכתוב לרמוז ה' ניסים מופלאים שזמנם לילה זה:

1. בימי אברהם כשהיכה את ארבעה המלכים – "ויחלק עליהם לילה".
2. ביציאת מצרים – "ויהי בחצי הלילה".
3. בימי חזקיה כשהכה גבריאל מחנה סנחריב – "ויהי בלילה ההוא".
4. בימי מרדכי ואסתר – "בלילה ההוא נדדה שנת המלך".
5. גאולה העתידה.

כנגד נס אברהם אמר "ליל שימורים הוא לה" כי באמצעות הנס נתגלית אמתתו יתברך, כאומרם במדרש שיש מהאומות שלא היו מאמינים בנס הצלתו מאור כשדים והאמינו בנס הכאת ארבעת המלכים. וכנגד מצרים אמר "להוציאם מארץ מצרים". וכנגד נס חזקיהו אמר "הוא הלילה" הידוע לנס. וכנגד נס מרדכי אמר "זה לה". וכנגד הגאולה העתידה אמר "שימורים לכל בני ישראל לדורותם", פירוש לסוף הדורות, בעגלא ובזמן קריב.

אור החיים

מהו "ליל שימורים"? 6

"ליל שימורים הוא" – חשב את הלילות שה' הוצרך לשמרם מפני שעבדו בהם ביום ובלילה והיו כלים כפי הטבע וזה גרם להוציאם עתה.
מלבי"ם

מהו "ליל שימורים"? 7

"ליל שימורים" – כי שמר להם הדבר מן העת שגזר עליהם הגלות, שיוציאם בלילה הזה, בבוא הקץ מיד. או טעמו שהוא שומר ומצפה ללילה שיוציאם מארץ מצרים, שהקב"ה מצפה לעת שיהיו ראויים להוציאם משם.

"שימורים לכל בני ישראל" – מקודש לשמו. וישראל ישמרו אותו לעבוד לפניו באכילת פסח וזכירת הניסים ולתת הלל והודאה לשמו.

רמב"ן

מהו "ליל שימורים"? 8

בלילה זו שמרו ישראל נר מצוות פסח ככל חוקותיו והקב"ה שמרם ולא נתן המשחית לבוא בבתיהם. ועל שמירה זו אמר "ליל שימורים לה' להוציאם מארץ מצרים". וכנגד שמירת ישראל המצוות אמר שימורים לכל בני ישראל לדורותם. אבל בראשונה לא נאמר "לדורותם", כי שמירת מצוות הפסח לא הוקבע לדורות. אבל שמירה מן המזיקים לא הוקבע לדורות כי במצרים לבד יצא המשחית לחבל ולא לדורות.

כלי יקר

מהו "ליל שימורים"? 9

"ליל שימורים הוא" – אם יזכו תהיה הגאולה נסיית באותות ומופתים ואם לא יזכו יהיה על ידי ניסים נסתרים קרוב אל הטבע. ותשרי מציין הסדר הזמני לפי הטבע והמערכת שבו נברא העולם והטבע ומציין הגאולה שתהיה בדרך הטבע. וניסן מציין ההנהגה הפלאית כי בחודש זה הפליא ניסים ופלאות והגאולה שתהיה בו הוא הגאולה על ידי אותות ומופתים וזה יהיה אם יזכו ואם לא יזכו תהיה הגאולה בתשרי בדרך קרוב אל הטבע. והנה במצרים לא היו ישראל ראויים אל הגאולה הפלאית.

תמהו ישראל על שבישר להם שתהיה גאולתם בחודש ניסן על ידי פלאות, שהם אין מוכנים לזה על פי מעשיהם. ואם כן מה שהיתה הגאולה ממצרים בלילה הזה של ניסן אינו מיוחס לישראל ולהכנתם רק לה' לבדו.

מהו "ליל שימורים"? 10

"ליל שימורים" – שהיה שמור לה' מצד אלוקותו, לא מצד מעשה הדור.

מהו "הלילה הזה לה'?"

"הלילה הזה לה'?" – שהוא מוכן על הגאולה העתידה, אבל אינו שימורים לה' רק שימורים לכל בני ישראל – זה תלוי במעשיהם ובצדקתם לפי מעשה הדור ההוא אם יזכו. מלבי"ם

מהו "שימורים"? 1

"שימורים" – אז היא שעה המוכשרת להיות נגאל מכל צרות באשר היה אז גאולה ראשונה. על כן הוא שעת הכושר לעולם, כי זה היום עשה ה' להיות גורם. הנצי"ב

מהו "שימורים"? 2

"שימורים" – השמירה היתה מעולה. ללילה זה כיוון הקב"ה זה מאות בשנים את השגחתו המעולה והמרובה. בה שמר על צבאיו וחינכם למען יולד בו עם הממלא שליחות ה' לאנושות. לילה זה הופקד מעתה למען ה' בידי עם זה, אשר יקדיש לו שימת לב קפדנית ומרובה. כדי למלא את המשימה שהוטלה עליו בלילה זה בכל המסירות לכל צורותיו.

מה ייעודו של ליל השימורים?

"ליל שימורים לכל בני ישראל לדורותם" – יהיה מעתה למען הגשים את תכלית ה' – לה'.

רש"ר הירש

"ליל שימורים",

- הקב"ה שומר ומצפה לקיום הבטחתו. – רש"י
- הקב"ה מצפה להוציאם. – ספורנו
- לקב"ה – מצפה. לישראל – לדורותם. – רשב"ם
- שה' שמרם. – ראב"ע
- הקב"ה שמר מן העת אשר גזר הגלות. – רמב"ן
- באמצעות הנס מתגלה אמיתותו. – אור החיים
- יהיו עוד חמישה ניסים בלילה הזה בעתיד. – אור החיים
- חישוב הימים והלילות שה' הוצרך לשמור את בני ישראל. – מלבי"ם
- ישראל שמרו נר מצוות פסח, והקב"ה שמרם מפני המשחית. – כלי יקר
- שמור לה' מצד אלוקותו ולא מצד מעשה הדור. – מלבי"ם

- שעת הכושר לעולם להיות נגאל. – הנצי"ב
- הקב"ה כיוון ללילה זה מאות בשנים את השגחתו. – רש"ר הירש
- בגאולה העתידה, תלוי הדבר במעשיהם של ישראל אם יזכו. – מלבי"ם
- מטרת הלילה – למען הגשים את תכלית ה' למען ה'. רש"ר הירש